

VOL. 9. N° 18
**INTRODUCCIÓ A «UNIVERSITAT I CIUTADANIA ACTIVA:
EXPANDIR LA INSTITUCIÓN»**

Coords. **Ángel Portolés Górriz**

Programa d'Extensió Universitària UJI

aportole@uji.es

<https://orcid.org/0000-0003-4310-4566>

Roberto Ramos de León

Multilateral. Asociación para la Cooperación Cultural.

robertoramos@multilateral.info

Ens trobem immersos en un procés de reflexió-acció de les institucions pel que fa al seu paper amb els territoris en els quals s'emplacen i en els quals centren bona part dels seus projectes. En aquest nou marc de relacions, les vores s'amplien per a incloure aspectes afectius i emocionals fruit de l'intercanvi entre les persones que habiten tant les institucions com els territoris. Des d'aquesta perspectiva, factors com l'horitzontalitat, la participació o la solidaritat comparteixen espai amb conceptes com a cures o acompanyament.

La Llei orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'Universitats tracta de l'extensió de la cultura com a funció ineludible d'aquestes institucions, comproment-les en el seu article 93 "a connectar a l'universitari amb el sistema d'idees vives del seu temps. A tal fi, les universitats arbitraran els mitjans necessaris per a potenciar el seu compromís amb la reflexió intel·lectual, la creació i la difusió de la cultura [...] i promouran l'acostament de les cultures humanística i científica i s'esforçaran per transmetre el coneixement a la societat mitjançant la divulgació de la ciència".¹

La mateixa vocació de la Universitat per a generar coneixement científic porta implícita la transferència dels seus resultats a projectes tangibles, amb impacte en el territori. Els serveis culturals de la Universitat no són aliens a aquest principi i han convertit la Cultura en el principi actiu per a emulsionar la recerca científica amb la pròpia realitat social.

¹. Ley Orgánica 6/2001. <https://www.boe.es/buscar/pdf/2001/BOE-A-2001-24515-consolidado.pdf>

Sota aquest prisma, cada universitat ha dirigit els seus programes culturals a la comunitat amb la vista posada en el lloc que ha d'ocupar respecte al seu àmbit d'actuació. Cada vegada amb més força, la institució acadèmica assumeix una vocació territorial que permet a la ciutadania apropiar-se d'aquella en matèria cultural. Un treball que construeix un model basat en una xarxa sostenible, híbrida, inclusiva i permeable, que col·loca a l'ens universitari com a node tractor d'aquestes comunitats.

El concepte de la Responsabilitat Social portada a les universitats planteja un repte majúscul: garantir el seu compromís amb un desenvolupament sostenible social i mediambientalment (Gasca-Pliego i Olvera-García, 2011).

François Vallaey (2014), proposa un concepte d'universitat socialment responsable basat en la gestió dels quatre impactes que genera sempre una institució d'educació superior: els impactes que provenen de l'organització mateixa, els impactes que esdevenen de la formació que imparteix, els impactes que esdevenen dels coneixements que construeix i els impactes que brollen de les seues relacions amb l'entorn social, les seues xarxes, contractacions, relacions d'extensió i veïnat, participacions socials, econòmiques i polítiques i d'ancoratge territorial (107).

En aquest sentit, el model de Responsabilitat Social Universitària que planteja Vallaey es basa en la presència i ancoratge en el territori (109) mitjançant el desenvolupament de comunitats d'aprenentatge mutu entre actors acadèmics i actors socials externs, en les relacions interpersonals amb pertinència social o en la protecció d'un patrimoni local teixit d'un llenguatge comú i d'una convivència.

Aquest número de *kult-ur* part de la diversitat d'aproximacions com a marc des del qual conèixer i descobrir recerques que vinculen els territoris (socials, culturals, patrimonials...) amb la universitat. Des d'aquest prisma, la institució s'erigeix com a ecosistema des del qual s'articulen models culturals per a una ciutadania activa, transferències en les recerques i en els processos socials i culturals i una multiplicació tant dels contextos (estatals i internacionals) com de les relacions generades en els mateixos processos d'aprenentatge.

Antonio Javier González Rueda ens proposa en el seu article una reflexió al voltant dels observatoris culturals des de l'anàlisi del substantiu "observatori", l'adjectiu "cultural" i el sintagma "observatori cultural". En aquesta aproximació, la importància del context i la necessitat de no perdre la dimensió qualitativa dels observatoris culturals són fonamentals i s'alineen amb bones pràctiques com el Observatoire Donis Politiques Culturelles de Grenoble i l'Observatori Cultural del Govern de Xile. En l'apartat de conclusions, Gon-

zález Rueda apunta tota una sèrie de claus per als observatoris culturals com la importància de la seva evolució, adaptació i anticipació als canvis del propi context en el qual es desenvolupen o la creació de xarxes des de les quals compartir coneixements i experiències.

Salvador Català Romero cartografia en aquest article el projecte Atalaya i la seua importància com a eina i guia. Per a això, l'autor caracteritza les principals accions de l'Observatori i els productes que s'han anat generant en aquest procés obert. El desembre de 2004, els Vicerectorats de Cultura de les universitats públiques andaluses es van reunir a Màlaga per a posar en valor noves i innovadores iniciatives que permeteren difondre i projectar la cultura, des del treball compartit i col·laboratiu, la independència i el compromís social, en un nou pas de cohesió de la universitat amb la ciutadania. El febrer de 2005, sorgeix en Carmona (Sevilla) i de la mà de la Universitat de Cadis, el projecte Atalaya i el seu Observatori Cultural – OCPA.

María Blasco Cubas posa l'accent en la dimensió cultural d'una universitat bastant recent: la Universitat Sant Jordi, a Saragossa. En aquest article es reflecteix el perquè, la missió i les diferents línies de programació que presta un servei d'extensió universitària dins d'un campus universitari i les seues connexions amb l'exterior, amb la resta de la societat. La descripció permet una aproximació a la realitat dels equips que s'encarreguen de dissenyar els programes de gestió cultural durant un curs acadèmic.

Raúl Abeledo Sanchis, per part seua, aprofundeix en els observatoris culturals des de l'experiència de la Universitat de València. A partir del seminari "Observatoris culturals a les universitats públiques del segle XXI", celebrat en aquesta universitat en 2022, s'han evidenciat estratègies, potencialitats i limitacions d'aquests espais per a la creació, reflexió i transmissió de pensament des de la gestió cultural, sempre amb una perspectiva crítica, col·lectiva i oberta. Nascut en 2019, l'Observatori Cultural de la Universitat de València s'ha constituït com un actor clau de la institució acadèmica per a ajudar a comprendre els reptes i conflictes sistèmics del món actual; el paper de les pràctiques de recerca i gestió cultural en aquest àmbit; i, finalment, situar el paper que exerceix en aquest escenari la Universitat de València com a administració pública de coneixement, ciència i cultura.

Amb l'entrevista del número viatjarem a una experiència que bé podríem qualificar de bona pràctica: el club de lectura de la UPNA, la Universitat Pública de Navarra. A través d'una extensa entrevista, Begoña Espoz González, coordinadora de l'activitat ens va relatant la importància d'avivar les comunitats lectores als campus universitaris. Amb això s'aconsegueix crear una

ciutadania més lliure, més rica i més tolerant, dins i fora del campus universitari, durant l'ara del període d'estudis, docència, desenvolupament professional i per al demà de la resta de la vida. Les col·laboracions entre els Serveis d'Activitats Culturals i les Biblioteques Universitàries representen en aquest àmbit un exemple a seguir en pro de la formació completa i de l'establiment d'un tercer lloc dins de les institucions acadèmiques d'ensenyament superior.

Finalment, la secció Biblos ens trasllada a una cimera europea, al més alt nivell, que es va celebrar a Porto sota la Presidència portuguesa del Consell de la Unió Europea. Amb el títol, "Universitat i Cultura: promovent la Unió a través de la cultura i les arts", aquesta trobada va ser capaç d'aglutinar el març de 2021 a centenars d'especialistes que van reflexionar entorn de set eixos dins del marc universitari: l'accés democràtic al patrimoni, les expressions i les experiències artístiques; les arts com a estratègia i les seues mirades creuades; les cosmovisions científiques i artístiques; la integració d'experiències artístiques en els plans d'estudi de les institucions d'educació superior; els museus en el cor de la universitat; les arts com a motor de desenvolupament comunitari i regional; les arts, la salut i el benestar.

REFERENCIAS

Eduardo G., & Julio César O. "Construir ciudadanía desde las universidades, responsabilidad social universitaria y desafíos ante el siglo XXI." *Convergencia. Revista de Ciencias Sociales* 18, no. 56 (2011):37-58. Redalyc <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=10516855002>

Vallaey, F. "La Responsabilidad Social Universitaria: un nuevo modelo universitario contra la mercantilización." *Revista Iberoamericana De Educación Superior* 5, no.12 (2014). <https://doi.org/10.22201/issue.20072872e.2014.12.112>

